

ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ ЯК ОСМИСЛЕННЯ КУЛЬТУРНОГО РОЗМАЇТТЯ СОЦІУМУ

Прикметною тенденцією сучасної світової історіографії є так званий «антропологічний поворот», в якому закономірно і яскраво втілено зростання інтересу до проявів людської суб'єктивності в минулому і сьогодні. Жіноча історія може бути представлена як величезне міждисциплінарне поле, що охоплює соціально-економічний, демографічний, культурно-антропологічний, психологічний, інтелектуальний виміри сучасної цивілізації, слугує цілям розвитку міжкультурного діалогу та забезпечує принцип єдності в різноманітті. Вона, без сумніву, має всі об'єктивні підстави стати вельми важливим стратегічним плацдармом для реалізації проекту «іншої історії», оскільки ретроспективи осягнення жінки в суспільстві виводять учених на більш глобальні теми антропологічної історії.

Протягом останніх десятиліть намітилася тенденція збільшення інтересу до жіночої проблематики у вітчизняній історичній науці. Свідченням цього є не лише численні наукові розвідки у провідних часописах, а й поява антологій жіночих текстів, навчальних посібників, хрестоматій та ґрунтовних монографічних досліджень [1–5]. На пострадянському просторі під рубрикою «жіноча історія» видано чимало наукових досліджень, присвячених ретроспективі жіночого соціального досвіду різних історичних періодів і регіонів Європи [6–9]. Публікації з цієї тематики мають свою постійну рубрику в десятках авторитетних наукових часописів, у тому числі й вітчизняних, не рахуючи спеціальні періодичні видання з жіночих студій. Тому з'ясування завдань і методів жіночої історії як напрямку наукових досліджень видається нам досить важливим.

Дискурс про жінок утілено в різноманітні форми: міфічні, містичні, наукові, нормативні, схоластичні і популярні. Міркування щодо предмету сягають коріннями загальної епістеме або концептуальної матриці, визначеної чоловіками, які називали себе «ми», а жінок – «вони». Жіночий соціальний досвід, жіноче бачення світу і систему цінностей сприймали інваріантами загальнолюдських (по суті чоловічих), а тому спеціальному вивченню цих питань не приділяли уваги. Деперсоніфікований чоловічий досвід узагальнено поняттям «загальний» досвід людства і покладено в основу

формування (непоодинокі і сьогодні) теоретичних постулатів традиційної історичної науки.

Тільки теоретичний фемінізм ХХ ст. поставив під сумнів можливість і надалі не помічати жінок та їхні соціальні ролі. Феміністські орієнтовані історики переглянули усталені — «чоловічі» — інтерпретації минулого, розкритикували право «патріархів» традиційної науки позначати, класифікувати, пояснювати емпіричні дані з позицій вибіркової важливості і репрезентативності їх для всесвітньої історії.

Історія жінок як новітній напрямок історичних студій концентрує увагу дослідника на новому об'єкті — жінці та окреслює предметне поле вивчення – жіночий досвід, жіночі соціальні практики, жіноче буття, жіночі сфери і канали впливу. На думку російської дослідниці І.І. Юкіної, предмет студіювання нової наукової дисципліни становлять не лише всі аспекти життєдіяльності жінок, але й інститути соціального контролю, влади, що регулюють нерівномірний розподіл матеріальних і духовних благ, а також форми, методи, механізми гноблення й відтворення нерівності [10].

У зарубіжній історичній науці «історія жінок» як окремий науковий напрямок починалася з визнання концептуального положення, що вся попередня історіографія по суті є історією чоловіків. Термін «жіноча історія» віддзеркалює ідею, що вся світова історіографія не лише репрезентує «чоловічий погляд», позаяк ґрунтується на уявленнях чоловіків і баченні ними історичного процесу, а й писалася, принаймні до кінця ХІХ ст., винятково чоловіками. Тим самим «жіноча історія» дистанціювалася від традиційної історіографії — «чоловічої історії», у якій «жінка», «жіноче» звучить як тема, але не як дослідницька позиція. Історія жінок презентує цей «жіночий погляд», тому вона ідеологічно й методологічно принципово відрізняється від «загальної», «універсальної» історії.

Початкове завдання вчені окреслили — зробити жінок видимими. Задля цього необхідно було зрозуміти місце жінок, «умови», в яких перебували жінки, роль і значущість жінок у суспільстві; дослідити, як жінки діяли; вивчити їхні слова і їхнє мовчання; осмислити усталені жіночі образи: богиня, мадонна, відьма. Історія жінок є історією *longue durée*, історією тривалого часу за Ф.Броделем, оскільки включає фактологічну базу від античності до сьогодення.

Потужний стимул розвитку історії жінок надала нова соціальна історія, що ввібрала досягнення французької школи «Анналів», англійської марксистської школи, а також методи і підходи історичної демографії. По-перше, вона забезпечила жіночу історію

методиками кількісного аналізу повсякденного життя та міждисциплінарними запозиченнями із соціології, демографії й етнографії. По-друге, вона концептуалізувала родинні стосунки, плідність і сексуальність як історичні явища [11, 104]. По-третє, нова соціальна історія кинула виклик наративу політичної історії, окресливши предметним полем масштабні суспільні процеси та їхнє втілення у численних вимірах людського досвіду. По-четверте, дослідники зосередили увагу на тих групах, що зазвичай вилучалися з політичної історії, щонайперше жінки, діти й родина загалом.

Важливим для жіночих студій стали і досягнення історичної антропології, що переорієнтувалася на вивчення індивідуальних практик, серед них приватних, тілесних, інтимних. Трансформації інтимного і приватного почали досліджувати як чинники, що впливають на зміни соціальних інститутів та визначають специфіку тієї чи іншої культури. Замість «соціальної історії культури» науковці зацікавились «культурною історією соціального», до якої безпосередньо належить історія емоцій, історія переживань тих чи інших соціальних подій, історія інтимного й суб'єктивного сприйняття. До речі, «інтимне» і «приватне» — на відміну від «колективного» й «публічного» — були власне жіночими доменами. Жіноча історія виявилася необхідною для «нової культурної історії», оскільки засвідчила можливість дослідження будь-яких владних конфліктів як історії боротьби репрезентацій.

Спроби концептуалізувати гендер також є частиною становлення жіночої історії, позаяк від самого початку пронизують усі дискусії та дебати. Зокрема, Джоан Келлі окреслила метою жіночої історії ствердження статі «як засадничої категорії для аналізу суспільного ладу, подібно до інших критеріїв на кшталт класу і раси» [12, 816]. Для Наталі Земон Девіс мета полягала в «осягненні значущості статей, гендерних груп в історичному минулому» [13, 217]. Таким чином, на рубежі 1970—1980-х рр. феміністська теорія оновлюється, розширюється концептуально-методологічна база міждисциплінарних досліджень, створюються комплексні пояснювальні моделі, відбувається відхід від описовості до глибокої аналітичності. Як зауважують Ж. Дюбі і М. Перро у передмові до багатотомного видання «Історія жінок», «історія жінок водночас — історія чоловіків» [14, 9].

Відчутною зміною в науках про минуле, яка сталася завдяки розповсюдженню постмодерністських концепцій і феміністської критики історизму й емпіризму, стала ліквідація ієрархії «важливості» дослідницьких проблем. Послугуючись концепцією «культури багатоманітності» та ідеєю відсутності ієрархії чи «вертикалі цінностей» (якими б перевіреними століттями, культурами й конфесіями вони не були) французького

постструктураліста Ж. Ф. Ліотара, дослідники жінок наполягали на існуванні не «вертикалі», а «горизонталі вартостей» (у кожного — своя), отже, «горизонталі» і рівнозначності дослідницьких проблем, у тому числі тих, які раніше вважалися «не дуже науковими» (історія лібідо), не близькими й не зрозумілими в чоловічому дискурсі (дефлорація, вагітність, звалтування, пологи) або непопулярними в ньому (терпіння в муках, заздрість, безсилля).

Таким чином, гендерна / жіноча історія стала спробою повернути індивідам їхній спосіб розуміння пережитого, який виявився відмінним від загальноприйнятого, потребував співвіднесення проявів індивідуального з нормами і смислами загального (у фемінології, насамперед, неартикульованого, більш прихованого — жіночого) сприйняття.

Список використаної літератури

1. Андросова-Байда Д. Феномен жінки-історика 1920-х: механізми творення нової ідентичності / Д. Андросова-Байда // Історіографічні дослідження в Україні: Зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 19. — С.23-41.
2. Буряк Л. Історико-фемінологічні студії в системі Української Академії наук / Л. Буряк // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвід. зб. наук. праць. — К., 2009. — Вип. 10. — С. 24-45
3. Кісь О.Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології / О.Р. Кісь // Український історичний журнал. — 2012. — № 2. — С. 159-172.
4. Українки в історії / За заг. ред. В. Борисенко. — К.: Либідь, 2004. — 328 с.
5. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. — Л.: ВНТЛ-Класика, 2003. — 250 с.
6. Бок Г. История, история женщин, история полов / Г. Бок // Thesis. — 1994. — Вып. 6. — С. 170-200.
7. Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого. Очерки. Хрестоматия / Л.П. Репина. — М.: РОССПЭН, 2002. — 352 с. — Режим доступу: http://krotov.info/libr_min/17_r/ep/ina_00.htm;
8. История женщин на Западе: в 5 т. Т. I: От древних богинь до христианских святых / Под общ. ред. Ж. Дюби, М. Перро; пер. с англ.; науч. ред. перевода Н. Л. Пушкарева. — СПб.: Алетейя, 2005. — 600 с.
9. Пушкарёва Н.Л. Гендерная теория и историческое знание / Н.Л. Пушкарёва. — СПб.: Алетейя, 2007. — 497 с.
10. Юкина И.И. «Новая история женщин» России [Электронный ресурс] / И.И. Юкина // Библиография «История женского движения и феминизма в России. 1850-е – 1920-е годы». — Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/text/18568935/>
11. Скотт Дж. Жіноча історія / Дж. Скотт // Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. — Л.: ВНТЛ-Класика, 2003. — С. 97-110.
12. Joan Kelly-Gadol. The Social Relations of the Sexes: Methodological Implications of Women's History // Signs, 1975-76. — № 1. — P. 816.
13. The Doubled Vision of Feminist History: A Postscript to the 'Woman and Power' Conference // Feminist Studies. — 1979. — № 5.— P. 216-217.
14. Дюби Ж. О том, как писалась История женщин / Ж. Дюби, М. Перро // История женщин на Западе: в 5 т. Т. II: Молчание Средних веков / Под общ. ред. Ж. Дюби, М. Перро; пер. с англ.; науч. ред. перевода Н. Л. Пушкарева. — СПб.: Алетейя, 2009. — С. 9-11.